

Bodó Sára:¹

A betlehemes pasztorációja

The Pastoral Message of the „Betlehemes” Custom.

Human life has always been defined by one's relation to time. Christianity sees the Nativity as a turning point in time: the *chairoi* occurred in the *aion*. In Greek mythology there is a distinction between *chronos* (the continuous time) and *chairoi* (the opportune moment). The salvation story is linked to *chairoi* moments ordained by God. We are nowadays racing against time, however, time does not only pass, but – in terms of *chairoi* moments – it also arrives. Time can be taken in; the time thus received holds many gifts and gives a particular dignity to human life. Human beings are able to take in things at least in two ways: one necessarily takes in its environment from the fetal stage, but this reception is influenced by the desire for love and acceptance. The possibilities of celebrating Christmas can aid the experience of reception. The so called “betlehemes”, i.e. telling the Nativity story in songs and verse and preparing the setting for this has become a veritable *hungaricum*. The preparations for this customs and the family games connected to it have a pastoral impact. The texts display a meeting of the sacred and the profane, the appearance of the holy in the profane world. This can also be seen in the ceramics portrayal of the Nativity by an unknown artist, which can aid the reception of the Christmas story.

Keywords: *chairoi*, reception of time, Christmas, pastoral message, “betlehemes” custom

Bevezetés

Az emberi életet kezdetektől fogva meghatározza az időhöz való viszony. A ma embere időzavarban él, nehéz megélnie az idő egyszeriségét, múlását és érkezését. A keresztyén időszemlélet Jézus Krisztus történetében idői fordulópontra is lát: az *aion*ban megjelenik a *kairosz*. Az ily módon befogadott idő sajátos méltóságot ad az ember életének. Az ember legalább kétféle módon befogadó lény: magzati lététől kezdve kíséri környezetének a szükségyszerű befogadása, ezzel együtt azonban befogadási készségét a szeretet és elfogadás iránti vágyai is befolyásolják. A karácsonyi ünnep ünneplési lehetőségei segíthetik a vágyott befogadás élményét. Sajátos *hungarikum*má vált a betlehemezés szokása, amelynek része a betlehemes készítése is. Pasztorációs hatása van a betlehemezésre történő előkészületnek, a családokban történő játékoknak. A betlehemes szövegek nyelvezetükben

---

¹ Egyetemi előadótanár, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, bodos@drhe.hu

is megjelenítik a szent és a profán találkozását, a szent megjelenését a profán világban. Ez az összekapcsolódás jelenik meg egy ismeretlen művész által készített kerámiabetlehemesen is, amely segíthet a karácsonyi történet befogadásában.

Az ember kapcsolata az idővel

Nagy felfedezés lehetett az ember életében, amikor rájött, hogy „köze van az időhöz”. Mert az idő önmagában megfoghatatlan, tapinthatatlan, érzékszervekkel nem lehet tapasztalni, hallani, ízlelni vagy szagolni.² Mégis, a legrégebbi kultúrákban valahogyan el kellett helyezni az emberi élet egyes eseményeit, a történéseket, azok hosszát, tartamát. Kapaszkodónak a természeti események egymásutánisága, egymáshoz való viszonya kínálkozott: apály-dagály, Nap és Hold kelte és nyugta.³ Az ősi babiloni, egyiptomi kultúrákban az égbolt üzenetei már nem csak a kozmosz rendjét közvetítették, hanem az azt meghatározó magasabb erőket, az istenek rendet célzó akaratát is. Mezopotámiában az élet ritmusát és az időbeosztás alapvető egységeit az égitestek és az évszakok ciklusai határozták meg.⁴ Megtanulta az ember, hogy amiképpen az égitestek és évszakok ciklusai egymáshoz viszonyulnak, ez meghatározza az élet ritmusát is. Az idő nem csak céltalanul telik, hanem érkezik, aminek a rendjéhez igazodni kell. Az időhöz való viszonyt sokféle rítus, szokás, ünnep kísérte, a legtöbb hasonló szándékkal: befolyásolni az érkező idő, a bekövetkező esemény hatását, a mögöttes istenek kiszámíthatatlan szándékát. A téli sötétség félelmeivel terhes hatását, a természet terméketlenné válását szép lassan felváltotta a Nap erejének meleg sugárzása, a nappalok hosszabbodása, a fény természetet megújító ereje. Sötétség idején hívni kellett a fényt, s a sötétség szellemeit rítusokkal kellett megszire üzni. Kelta hagyományok szerint a házakba örökzöldeket vittek (pl. fenyőt, fagyöngyöt), mert a sötétség megélésekor már a túlélést és a termékenységet jelképezték.

A régi misztériumvallásokban a Nap vagy a legfőbb, vagy egy fontos istennek számitott (pl. Egyiptomban Ré). A görög mitológia ismeri a megszemélyesített időt is, a görög időisten Kronosz, a római mitológiában Saturnus. A görög mitologikus időképzet megkülönbözteti a *kronoszt* (a folyamatos időt) és a *kairoszt* (a kedvező időt). A *kronosz* a bölcsesség, a *kairosz* a leleményesség ideje.⁵ A görögök az időt ekkor még nem homogén, kronologikus rendben szemlélik, a világot nem a változás és fejlődés kategóriáiban élik meg, hanem nyugalmi helyzetben, vagy óriási körforgásként. A rómaiak már lényegesen

---

² NÉMETH András: *Mi is az idő? – Történeti idősociológiai és időantropológiai vázlatok*. Iskolakultúra Online, 1, (2007). 54–75.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

jobban számoltak az idő lineáris folyamatával, a történelem menetét valóságos történeti eseményekhez kapcsolták, de még egyáltalán nem szakadtak ki a természeti létből.⁶

Az idővel való kapcsolatot meghatározta a természethez való kapcsolat, a természet rendjéhez való alkalmazkodás, az idővel szembeni alázat.

A keresztyén időszemlélet Krisztus történetét az egész emberi történelem fordulópontjának tartja, és a középpontjába helyezi.⁷ Oscar Cullmann kifejti, hogy az őskeresztyén hit nem az „innen és túl”, „innen és odaát” ellentétpárjából indul ki, hanem idői különbségtetelekből: múlt – jelen – jövő. Még a láthatatlan valóság is az idő folyásának van alárendelve. A hit „a reménylett dolgok valósága”, vagyis a jövőbe vetett bizalom (Zsid 11,1). A teljes kijelentés az időbe ágyazódik be, a *kairosz* és az *aion* kettősségében.⁸ Isten eleve elrendelése dönt arról, hogy mely időpontot teszi kairosszá, az üdvtörténet az általa rendelt időpontokhoz, kairoszokhoz kapcsolt történet. A kairosznak méltósága van (a kegyelmi időnek méltósága van), ami a testet öltött Krisztus megváltó munkájában tetőzik.⁹ Az idő a keresztyén világszemlélet szerint a maga végtelen hosszúságában és egyes időpontjaiban Isten uralma alatt áll és Isten ajándéka. Krisztus elválaszthatatlanul kapcsolódik a végtelen időhöz, az örökkévalósághoz, és a kronologikusan behatárolt időhöz: „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.” (Zsid 13,8)¹⁰

Pasztorációs kérdés, hogy ma hogyan éljük meg az időt? Kifejezéseink, szólásaink szemléletesen árulkodnak róla: időzavarban élünk, az idő felgyorsult, rohan az idő, az idő csak telik feltartóztathatatlanul. Gyakorlatilag versenyt futunk az idővel. Nem félünk az időtől, mint a természeti népek, akik ki akarták engesztelni az idő isteneit, és rítusokat mutattak be, de nem nagyon tudunk a kairosszal sem mit kezdeni. Civilizált időtlenségben kezdünk élni, amelyben alig-alig lehet megélni a jelen jelenvalóságát, a jövő várását. Kiszakadtunk a természetből, alig érezzük az idő változásait. A természet teszi a dolgát, s ha egyre nehezebben is, de még elalszik és éled a növényvilág ősszel és tavasszal. Mi pedig karórákat veszünk, hogy le ne maradjunk, el ne késsünk, időben mindenhol ott legyünk. Versenyfutás ez a javából...¹¹

Pedig az idő nem csak rohan, nem csak telik, nem csak múlik, hanem érkezik is. A *kairosz* érkezik. Az időt is lehet befogadni, lehet várni. Nem csak azért, hogy megtudjuk, milyen délután három órakor a világ, hanem mert a várt idő, a befogadott idő ajándékot

---

⁶ Uo.

⁷ O. CULLMANN: *Krisztus és az idő. Az őskeresztyén idő- és történelemszemlélet.* Hermeneutikai Kutatóközpont, Bp, 2000. 17.

⁸ Uo. 34-35. A *kairosz* értelmezése: közönséges, profán szóhasználatban annyit jelent, mint különösen kedvező idő, jó alkalom egy-egy vállalkozás elvégzésére.

⁹ Cullmann az *aion* fogalmát is részletesen elemzi, amely szerint isteni időbeosztást jelent: a jelenlegi *aion* világát és az eljövendő világkorszakot. 43–45.

¹⁰ Uo. 46.

¹¹ Lsd. TÓTH GÁBOR: *Kézben tartott idő. Az életidő- és életerő-gazdálkodás művészete a hétköznapi ember életében.* Pilis-Vet Kiadó, 2005.

tartogat. Ha mi megadjuk az időnek a méltóságot, az idő is megadja életünkhöz a méltóságot.

Ebben segítenek az ünnepek. Az időt csak egyszer lehet megélni. Az ünnep ebben a visszafordíthatatlan időfolyamban olyan megállást biztosít, amelyben együtt cseng a múlt, a jelen és a jövő. *„Olyan az élet ünnepek nélkül, mint egy hosszú vándorút pihenők nélkül”* – tartotta egy ókori közmondás. Aki nem tud ünnepet szentelni, annak örök vándorlás az élete, anélkül, hogy egyszer is rácsodálkozna arra, s képes lenne meglátni élete ajándékait, amit a kairosz-idő neki is elhozhat. Az ünnep az idő befogadását is jelenti. *„Mutasd meg, hogyan ünnepepsz, s megmondom, milyen kapcsolatod van az idővel.”* Az időhöz való viszony nem csak létfilozófiai kérdés, hanem lélektani, sőt pasztorációs kérdés is.

Hogyan lehet befogadni az időt?

Az ember legalább kétféle módon befogadó lény

Már a magzati lét befogadó létet jelent, hiszen az anya szervezete teszi lehetővé a magzati fejlődést. A megszülető élet számára ez a befogadás nyilvánvalóan nem választott, hanem szükségszerű fejlődési terv alapján történő „befogadás”. A méh megtartja a magzatot, a magzat befogadja az életet. Még nincs tudat, még nincs nyelv, de már van befogadás. A fejlődés, a növekedés mindig is elválaszthatatlan marad a befogadás misztériumától. S ez a misztérium csak folytatódik a születés után. A világra jövetel azonnal szembesít és befogadásra vár. Komoly szakirodalma van annak, hogy a további élet szempontjából mennyire lényeges a világ, az anya, a család, a környezet fogadókészsége, néha érdemes az újszülött hatalmas teljesítményére is figyelni, amellyel ő is befogadja az élet biológiai kihívásait, környezete adottságait. Nem dönthet, hogy mit érdemes befogadnia, s mit nem, mi válik majd javára, s mi nem, egyszerűen csak befogad. Mert az élete törvényszerűen befogadó lény. Ebben az állapotában meglehetősen kiszolgáltatott környezete hatásainak, érzékszervei tapasztalatainak, a feléje irányuló sokféle viszonyulásnak, mégsem tehet mást, mint hogy befogad. Nem dönthet, hogy jó-e neki az anyaméhben, s nem dönthet, hogy ilyen világra vágyott-e. Befogadása életének az alaplélegzése.

A szükségszerű befogadáshoz azonban vágyak is kapcsolódnak. Archetipikus vágyak, amelyek – ha a tudattalanban maradnak is – mégis befolyásolnak minket. Már az újszülött is jelzi, hogy mennyire vágyik az anyai érintésre, az ölelésre, a védettség, az oltalom átélésére. Boldogan fogadja be, ha ebben lehet része, hiszen ez üzeni számára, hogy ő is befogadható lény. A szeretet, az elfogadás, a megértés, megbecsülés, tisztelet, méltóság utáni vágy olyan erősen határozza meg az életünket, hogy mindent elkövetünk befogadhatóságukért. Hívjuk, vágyjuk, keressük azokat az élményeket, tapasztalásokat, amelyek hasonlókkal kecsegtetnek bennünket. Ha tagadjuk is, vagy már lemondtunk róluk, mégis ráérzünk – nemtől, fajtól, kultúrától függetlenül – azokra az élményekre, lehetőségekre,

amelyek vágyott befogadásaink céljai lehetnek. Nagyon is sok minden van, aminek vágyunk a befogadására, mert azt reméljük, hogy az életünk több, szebb, jobb lesz általa.

Az *advent*, *adventus* szó eljövetelet, megérkezést jelent (*Adventus Domini*), ami műnősített kairoosz-idő is egyben. A tetetöltés, Krisztus inkarnációjának ünneplése Karácsonykor ajándék, ami legőszibb vágyainkra válasz: elfogadás, méltóságadás, Isten alászállásában emberséget felemelő szeretete. Befogadásra vár.

Befogadási élmény a betlehemes által

Az első betlehemet vagy betlehemest Assisi Ferenc készítette 1223-ban, aki megkérte egy barátját, hogy a grecciói erdőben rendezzen be egy barlangot, készítsen jászolt, hozzon szalmát, szamarat és ökröt, értesítse a hegyi pásztorokat, és így élő szereplőkkel (Mária, József, pásztorok) elevenítsék fel Krisztus születésének történetét. Az jászolállítás a 16–18. században széles körben elterjedt a főúri palotákban és az egyszerű otthonokban egyaránt. Szimbólummá vált, mint ahogy jel volt a betlehemi pásztorok számára is: „*a jel pedig ez lesz számotokra: találtok egy kisgyermeket, aki bepólyálva fekszik a jászolban.*” (Lk 2,12) II. József 1782-ben a felvilágosodás szellemében rendelettel tiltotta meg a karácsonyi jászolállítást a Birodalom templomaiban, de a nép gyermekei ekkor már olyan erővel ragaszkodtak a szokáshoz, hogy házaikban továbbra is felállították a jászlatokat, így a rendeletet 1804-ben vissza kellett vonni.¹²

Igazi magyar hungarikum a betlehemezés szokása. A betlehemes játék két legrégibb emléke a 18. század második feléből maradt fenn. Bálint Sándor adatai szerint Ecseg nógrádi faluban Szentkereszt-céhe néven volt ismert az a társulat, amelynek fiatal tagjai adták elő a betlehemes játékot a templomban 1684–1694 között.¹³ A templomban történt betlehemezés után a játékok elindultak a hívek hajlékaiba is.

Szintén Bálint Sándor jegyzi fel, hogy hogyan kellett készülni a betlehemezésre.

„*Házasember sohasem játszott a darabokban, még Máriát is egy vékonyhangú legény alakította. Gábrriel arkangyal szerepe egy ügyes, kisebb fiúnak jutott. A szereplők szigorú iskolába kerültek. Naponként és esténként a játékmester házánál tartózkodtak, másolták énekeiket, gyakorolták mondókáikat. Minden lépésüket, mozdulatukat előírás szerint kellett végezniük. A tanulás, valamint a játékok ideje alatt – tehát adventtől vízkeresztig – a szereplő legényeknek teljes önmegtartóztatást kellett fogadniuk. Nem járhattak lányosházakhoz, vi-*

---

¹² LUKÁCS László: *Karácsonyi jászoltisztélet*. hitel_EPA01343_2008_12_20081223_62547.pdf. 2014. 12. 07., 91–92.

¹³ BÁLINT Sándor: *Karácsony, Húsvét, Pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp., 1989. 40.

lági nótákat nem énekelhettek, tartózkodniuk kellett a szeszes italoktól, és visszavonultságban élniük. Ez volt a gyakorlat az első világháború előtt. A játékok idejére a faluban eltiltották a zenét. Amikor megállapított napokon a szomszédos községbe mentek, ott sem túrték a muzsikásokat. Ha valahol a rezesbanda megszólalt, azonnal otthagyták a falut. Mint mondogatták: mi nem vagyunk komédiások.”¹⁴

Ez a felkészülési szigorúság az evangélikusok között volt gyakorlat Pozsonyban, a 18. századtól.

Miért lehetett ilyen népszerű a betlehemes-állítás, a betlehemezés szokása?

Pusztán csak a pasztorációs szempontokra figyelve, az egyik ok bizonyosan a tapasztalható szemléletesség. Isten cselekvéséről egy megindító, emberi történet szól, ami nagyon életszerű. Isten felfoghatatlan végzése, titka a testet öltés időbeni megvalósulásáról a lehető legközelebb ment az emberi lelkek archetipikus vágyaikig. A barlang egyszerre jelent szegénységet, otthontalanságot és nem mesterséges védettséget. A gyermeket egy félig barlangistálló fogadja be, ahol egyszerre kirekesztett és befogadott. Nem nagy hely, sokan nem férnek el benne: csak a legfontosabbak, akik vállalják, hogy egészen bejönnek.

Nem lehet véletlen a barlang párhuzama az emberi lélekkel, a szívvel, az élet mélységeivel, ahol megszülethet a Gyermeke. A szív barlangja számára is jel a jászol, ami hívja a Megszületettet. Így lesz az ember számára a barlang, a jászol, sőt a szalma is hívó jel, amelyik a legbensőbb gyarapító befogadást célozza. Bálint Sándor írja le a népszokások között, hogy az ünnep legjellegzetesebb készülétei közé tartoztak a lakószoba, karácsonyi asztal szalmával való meghintése vagy az asztal alá kosárban elhelyezett szalma. A szalmát, pl. a kiszombori gazda hajadonfővel hozta a szobába, s amikor belépett, háromszor térdet hajtva így szólt: *möggyütt a Kis Jézus*. Utána a családdal együtt elmondta a Miatyánkot és az Üdvözlégyet. Martonfalvy György ki is kelt a szalmabevivés szokása ellen.¹⁵ A karácsonyfa 18–19. századi elterjedésével egy ideig együtt jelent meg a karácsonyi jászollal, aztán előbb-utóbb kiszorította azt.¹⁶

A betlehemezés szokása mára a néphagyományok közé szorult, kevés helyen maradt meg régi formájában. Nyilvánvalóan van néhány olyan eleme, amely méltán vívta ki a hivatalos egyházak teológiai kritikáját. Aligha szükséges újra visszavenni egyházi ünnepi megéléseinkbe.

Mégis van néhány olyan vonása, jellemzője, amit – talán más módon –, de érdemes lenne figyelembe venni.

---

¹⁴ Uo. 43–44.

¹⁵ Uo. 62.

¹⁶ LUKÁCS László, *i. m.* 93.

Előkészület a történetre

Már Assisi Ferenc sem egyedül csinálta... A betlehemezésnek van forgatókönyve, vannak kellékei, feltételei. Az előkészület időt, energiát, sőt alázatot kíván. Meg kell tanulni a szövegeket, fegyelmezettnek kell lenni. Az előkészület fegyelmezettsége nagyon komoly segítséget nyújt a befogadás élményéhez.¹⁷

Az ünnepre történő előkészület a várakozás, az idővárásra, a karácsonyi történetre történő hangolódás ideje. Különség van aközött, hogy készítjük az ünnepet (mintha a mi kezünkben lenne), vagy készülünk az ünnepre. Amikor készítjük, a saját teljesítményüktől tesszük függővé a befogadást; ekkor is szeretnénk archetipikus vágyaink megvalósulását, de azt kapjuk, amit készítettünk („azt esszük, amit főztünk”). A várakozás, a ráhangolódás nem semmittevést jelent, hanem belső koncentrációt. Az emberi erőfeszítések között megélt befelé figyelést: szembesülést emberi állapotunkkal, szükségseinkkel, vágyainkkal. S belső figyelmünk ráirányítását a történetre, Isten cselekvésére. Az érkező időt akkor tudjuk befogadni, ha időt szánunk a várakozásra.

A betlehemes előkészületekben talán a legünnepibb a templom-makett elkészítése volt, benne a jászollal vagy az egész betlehemmel. A néplélek érezte, hogy az előkészületnek döntő jelentősége van a folytatás minősége szempontjából. Ügyes vagy ügyetlen kezek figurákat készítettek, faragtak, színezték, öltöztettek. Megindító, amikor emberkéz jászolt készít, mintha a belső hang mondaná: az én szívem is hadd legyen befogadó jászol. Templomot, betlehemest vittek a házakhoz, ezzel kérve bebocsátást:

„Szabad-e bejönni ide betlehemmel?” – kérdezték a házigazdától. S azoknak válaszolniuk kellett: „csak tessék.”

A templom, a betlehemes megjelenése a családban

Az ünnephez hozzátartozik a templomi istentisztelet. A gyülekezet közös ünneplése, hódolata, imádata a megszületett Gyermekek előtt. Amikor azonban a betlehemesek bekérkedtek egy házba a betlehemessel, akkor nem a család ment a templomba, hanem a templom jött el a családhoz. A betlehemes kilépett a templomból, hogy belépjen a várakozókhoz. Mondani kellett, hogy beengedik-e vagy sem. Sőt, a játék dramaturgiai csúcspontja

---

¹⁷ TÖMÖRY Márta – SZÁSZ Zsolt: *Betlehemezők, betlehemezés – hagyományörzők 1991-2009*. In: „... hanem vagyok Úristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus szokásaiból – Nemzetközi Betlehemes Találkozók játékszövegei. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Bp., 2009. 22.

az a pillanat, „amikor maga a család megy oda a Betlehemhez, és megnézi, mi van a Betlehemben. (...) Vagyis itt a személyes átélésen van a hangsúly! Az egész 'produkciónak' ezt célozza. És az egész produkció nem ér semmit, hogyha ez a személyes átélés nem következik be.”¹⁸

Ez az egyszerű kis „játék”, történés valami titkot fejez ki a karácsonyi csodából. A gyülekezet ünnepének helyszíne a templom, az ünnepi istentiszteletet nem lehet semmivel helyettesíteni. A család ünnepéhez, ha nem tartozik hozzá, akkor lehet, hogy történik befogadás, de elmarad annak kifejeződése. Hiányos marad a hálaadás, hiányos marad az ünneplés. A karácsony az egyház ünnepe. A karácsonyi titokkal való találkozás azonban ritkán történik tömegben. A születés bensőséges történés, a születés általi érintődés sem kíván nagy nyilvánosságot. A templom és a család nagyon szépen találkozik a betlehemesben.

Hogyan vihetnénk be az otthonok belső világába is a karácsony titkát? Hogyan szólíthatnánk meg közvetlenül lelkükben magányos, sérült embertársainkat? A személyesség, a találkozás, a pasztorációs érintés (megkeresni, felhívni, megölelni, megkérdezni) nagyon sokat segíthet abban, hogy ki-ki felismerje azokat a benne lévő ősi vágyakat, amelyekre itt a válasz Isten emberré lételében.

A szent és a profán találkozása

Aki részese volt már valamilyen betlehemezésnek, annak feltűnhet a szövegek nyelvének furcsa kettőssége: az archaikus, szinte bibliai ihletettséggű szövegrészeket egészen profán mondatok váltják.

Pl:

Angyal: Jó estét, nagy urak, ha meghallgatnának,
Odakünn bajtársaim betlehemmel állnak.
Ők is készek volnának e házba bejönni.
Krisztus születését mostanság hirdetni!
Azért, ha nem tetszik, tessék megmondani!
Mí azért haragot nem fogunk vallani.
Kérdem az urakat, szabad a betlehemmel bejönni?

Válasz: Szabad.

Angyal: (énekelve)

Betlehembe siessetek, pásztorok nagy frissen!
Megszületett az Úr Jézus, ki ember és Isten!

---

¹⁸ PAP Gábor: *Karácsony a magyar csillagos égen*. Debrecen, 1997. 46. Idézi: Pálfi Ágnes: *A költészet és a dráma ritmusnyelve a betlehemes játékokban*. In: „...hanem vagyok Úristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus szokásaiából – Nemzetközi Betlehemes Találkozók játékszövegei. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Bp., 2009. 31.

Ki e világ megváltója, mindnyájunk szabadítója.
Fázik a hidegen, alle-alleluja.
Glória ének szent szűz, de hol? (*Gloria in excelsis deo* – népi elhallása).

A pásztorok bevonulnak a betlehemmel. Az öreg pásztor odakünn marad.

Ének: Ide süss, bűnös lélek!
Kis ártatlan szenved érted!
Borulj szentséges lábához, és úgy kérjed
Bűneidnek bocsánatát, hogy megnyerjed.

...

Behívják az öreg pásztor:

Gyere be te is, vén kutya!
Jól tartlak itt borral, bottal, peccsenyével,
Fészkes-fekete fenével!

Öreg (kinn motoz, nem találja az ajtót)

III. Pásztor: Sarka fele, sarka fele!

Öreg: (kintről)

A nyehézséges nyavajába! Tarpa fele? Nem megyek én Tarpa fele! (beesik)
Jó estét! Lám én is itt vagyok! Hát ti csak idebenn esztek, isztok, dorbézoltok?
Öregapatokra nem is gondoltok? Hej, ha előveszem ezt a hetvenhét mázsás bu-
zogányom, úgy elverlek benneteket, hogy semmi bajotok sem lesz! 177 éves
öregember vagyok, 99 pulyának édesapja vagyok. Ti is az enyémekek vagytok. ...
(Az angyalt kérdezi) Mi vagy te?

Angyal: Mennyei szent angyal,

Eljöttem hozzátok
Örömet hirdetni,
Tinéktek született,
Kit jövendöltetek,
Egy szűznek méhéből
Szűzön szült véréből.
Alle, Allejuja.¹⁹

A nyelvben a szent üzenet és a profán emberi világ találkozása érhető tetten. A szent üzenet a hétköznapi profán világban szólal meg. Teológiai és pasztorációs üzenete ennek, hogy a testet öltés, a karácsony nagy titka éppen erről szól: a Szent megjelenik a

---

¹⁹ Gelénesi betlehemes játék (Bereg megye). In: „... hanem vagyok Úristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus szokásai – Nemzetközi Betlehemes Találkozók játékszövegei. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Bp., 2009. 197kk.

mindenestől profán világban. Isten emberré létele egy egyszerű barlangistállóban történik, embertől születés által, a kisdéd (akiről a szöveg egyébként nagyon is mély teológiai gondolatokat közöl, szenvedésére utalva) bölcsője egy jászol, állatok lehelete melegíti. S nem a Szent lesz profánná, hanem a profán szentelődik meg úgy, hogy közben teljesen emberi marad.

Befogadni könnyebb azt, amire ráismerhet a lélek. Amivel van valami hasonlóan közös hullámhossz, belső rezonálás. Nem a brunneri közös kapcsolódási pontra gondolkok, hanem az érintés átélhetőségére. A Szent megérinti az ember profán életét. Egy gyermek születése amúgy is az egyik legjobban befogadható esemény, az Istengyermek születése (kitaszítottágban, fáradtságban, magányban) emberi történetté válik. A történet mindig befogadhatóbb, mint a tétel. Nem véletlen, hogy az inkarnációnak története van, s a karácsonyhoz annyi történet kapcsolódik.

A betlehemes üzenete²⁰

Minden elkészített betlehemes történetet mesél. A képen látható művészi alkotás elárulja, hogy készítője hogyan fogadta be a karácsonyi történetet. Bensőséges pillanatot jelenít

²⁰ Ismeretlen a betlehemes készítője. Szerepel rajta egy PJ monogram, de nem sikerült a beazonosítás.

meg: Isten és ember történetének titokzatos összekapcsolódását. A kedvességet, egyszerűséget áthatja a fenségesség és titokzatosság misztériuma. A szereplők együtt és külön-külön is befogadásra váró történeteket hordoznak.

Mária és József. Egy fiatal lány és egy érett férfi. Az inkarnáció szempontjából most ők az „első emberpár”. Nem kronológiailag, hanem Isten-közelségben, a befogadásban. Lehet-e Istenhez közelebb, mint annak a fiatal nőnek, aki méhében fogadhatja az Isten-gyermecket, a Szentet? S mégis ember marad. Lehetek saját életére vonatkozó álmai, vágyai, tervei, elképzelései. Az Érkező mégis más sorsot szánt neki. S vágyai közül választania kellett, s volt, amit el kellett engednie. Vajon, gondolt-e később arra, hogy de jó lett volna, ha minden másképp történik. Mária megküzdötte sorsát, és befogadta Isten ajándékát. József befogadása sem könnyebb, hiszen neki nem csak a Gyermek létét kellett befogadnia, hanem a Gyermeket hordozó nőt is. Igazi férfi-felelősség.

Az ökör és a szamár. „Az ökör ismeri gazdáját, a szamár is urának jászlát, de Izráél nem ismer, népem nem ért meg engem.” (Ézs 1,3) Ebben a két állatban ott van a teremtettség egésze, akik nem tudják tudatosan befogadni Krisztust, létükkel mégis hirdetik a megváltás csodáját. A teremtettségnek is szüksége van a Szent megjelenésére. Az egyházatyák sokféleképpen értelmezték e két állatot, jöllehet a bibliai beszámolók nem említik jelenlétüket. Van, aki az ökröt a zsidókhoz kapcsolja, a szamarat a pogányokhoz.²¹ Mások úgy vélik, hogy az állatoknak van érzékük Krisztus iránt, míg az emberek a sok érv előtt félrevonják tekintetüket a megtestesülés titkáról.²² Anselm Grün megemlíti a mélylélektani értelmezést is, mely szerint az állatok az ember vágyának és ösztöntermészetének a szimbólumai is. Mintha

„vágyaink és ösztöneink olykor inkább megértik az átváltozás titkát, mely az Isten Jézus Krisztus általi megtestesülésben láthatóvá lett. A vágyak lelkülletté, az ösztönök bölcsességgé változhatnak... Ha ösztöneinkre, vágyainkra hallgatunk, úgy azok az isteni Gyermek jászlához terelnek, és megmutatják az igazi életre vezető utat... aki csak az esze után megy, mert mindent észsel akar irányítani és meghatározni, az lehetőségei mellett halad el, önmagának is idegen marad, abban semmi új nem születik...”²³

Déry Tibor egy gyönyörű novellában meséli el, hogy milyen lehetett az ökör és a szamár viselkedése a kisded születésekor: amikor érezték, hogy az istállóban kezd hűlni a levegő elkezdtek aggódni. Nem akarták felébreszteni az elfáradt édesanyát, az alvó Józsefet, hát szorosan a kicsi mellé álltak, hogy jobbról és balról felfogják a hideget. Majd az

---

²¹ Nüsszai Szent Gergely, †394.

²² Anselm GRÜN: *Karácsony az újrakezdés reménye. Az ünnep szimbólumai.* Jel Kiadó, 2010. 87.

²³ Uo. 87-88.

ökör – érezvén a melléállás elégtelenségét – nagyokat fújtatva lehetetével kezdte melegíteni a kisdedet. Négyszer fújt mindkét lábacsckájára. Csak azért négyszer, mert az ötödik lábujj olyan picike volt, hogy észre sem vette. S amikor a kisded felébredve megkérdezte tőle, hogy miért melengeti őt, sem az ökör, sem a szamár nem tudtak mit válaszolni. A jászol egyik és másik oldalán letérdeltek előtte. „A kisded megértette, hogy ez az állatok felelete, s a szíve elszorult: először, amióta a világra jött. De nem szólt egy szót sem, s a térdeplő állatok szerencsére nem láthattak fel az arcára, amelyen a halál egy percre végighúzta sötét árnyékát. Hiába is szólt volna, mert köröskörül mindenki elindult a szolgálatára, s a két jámbor állat mögött már az egész világ térdre ereszkedett.”²⁴

A Gyermekek. Ágyát szalma fedi, mintha mégsem igazi jászol lenne. Majdnem idilli a kép, csak megfordul az ember fejében, hogy nincs jászolkorlát, ami védené a leeséstől. Ráadásul ott van előtte egy sovány kisbárány, mintha ő is újszülött lenne. A kép együtt elkerülhetetlenül üzeni, nem csak egy szerethető, befogadható gyermek született, hanem megszületett az Isten Báránya, aki majd elveszi a világ bűneit. Ágyacsckája mintha ravatal is lenne, amely jelzi az Ő történetét, megváltó tettét. Aki Őt befogadja, nem elsősorban a kellemet, a bájt, a szépséget fogadja be, hanem a megváltás reményét, Isten kiteljesedő cselekvését. Ő a lényeg, ő a központ, aki befogadásra vár.

Irodalom:

- BALOGH Júlia: „Föltetszett a csillag”. A karácsonyi ünnepkör gyökerei és néphagyományai. Flaccus Kiadó, Bp., 2008.
- BÁLINT Sándor: Karácsony, Húsvét, Pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp., 1989.
- CULLMANN, Oscar: Krisztus és az idő. Az őskeresztény idő- és történelemszemlélet. Hermeneutikai Kutatóközpont, Bp., 2000.
- DÉRY Tibor: Betlehemi állatok. In: Az ünnep angyala. Magyar írók karácsonyi novellái. Palatinus Kiadó, Budapest, 1998. 18–26.
- NÉMETH András: Mi is az idő? – Történeti időszociológiai és időantropológiai vázlatok. Iskolakultúra Online, 1, (2007)
- „... hanem vagyok Ūristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus szokásaiból – Nemzetközi Betlehemes Találkozók játékszövegei. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Bp., 2009.
- LUKÁCS László: Karácsonyi jászoltisztelet. hitel_EPA01343_2008_12_20081223_62547.pdf. 2014. 12.07.

---

²⁴ DÉRY Tibor: Betlehemi állatok. In: Az ünnep angyala. Magyar írók karácsonyi novellái. Palatinus Kiadó, Budapest, 1998. 18–26.

PÁLFI Ágnes: *A költészet és a dráma ritmusnyelve a betlehemes játékokban.* In: „... hanem vagyok Úristen követje...” A téli ünnepekör dramatikus szokásaiból – Nemzetközi Betlehemes Találkozó játékszövegei. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Bp., 2009.

Téli ünnepi népszokások és néphagyományok a református magyaroknál és más felekezeteknél Szatmárban. Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület, 2014.

TÓTH Gábor: *Kézben tartott idő. Az életidő- és életerő-gazdálkodás művészete a hétköznapi ember életében.* Pilis-Vet Kiadó, 2005.